

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΗΝ ΜΟΥΣΕΙΑΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Δρ ΕΛΕΝΗ ΜΑΡΓΑΡΙΤΟΥ-ΑΝΔΡΙΑΝΕΣΗ

Ποια η σχέση μας με το παρελθόν, με το μέλλον με το σύμπαν; **Πώς αισθανόμαστε, πώς φροντίζουμε, πώς μιλάμε για το παρόν του παρελθόντος, ποια αισθητική παράγεται απ'όλα αυτά και ποιο επιστημονικοί και εργασιακοί φορείς εμπλέκονται σε όλα αυτά;** Πώς να την προσδιορίσουμε, πώς να την διδάξουμε, από πού ν'αρχίσουμε; Περπατώντας στο δρόμο, στην ύπαιθρο, αλλά διασχίζοντας και τις τεράστιες αίθουσες των μουσείων μπορούμε να εξασκηθούμε στην ομορφιά και στην ασχήμια, να εξοικειωθούμε στους τρόπους με τους οποίους οι άνθρωποι εδώ και χιλιάδες χρόνια μπορούσαν να επεμβαίνουν στην ύλη και να δημιουργούν πολιτισμό. Η εξάσκηση του βλέμματος καλλιεργεί την αισθητική συναίσθηση: εικόνες που δεν είναι στερεότυπες διαδέχονται η μία την άλλη, γεννώνται συναισθήματα που υποκινούν την όρεξη για έρευνα, διαμορφώνεται ο απορητικός λόγος και δομείται σταδιακά ο περιγραφικός και αφηγηματικός λόγος. Ο αρχαιολόγος Μ. Ανδρόνικος στο βιβλίο του *Ο Πλάτων και η Τέχνη του* αναφέρει ότι ο αρχαίος κόσμος υψώνεται σε κάθε άνθρωπο, την κάθε εποχή σαν ένα ολοζώντανο πρόβλημα. Για την λύση του θα ξεκινήσει ο άνθρωπος από τα δικά του προβλήματα και ερωτήματα, για να δώσει σ'αυτά απάντηση αντλώντας αδιάκοπα από τον αρχαίο κόσμο που μένει ανεξάντλητος σαν την θάλασσα **μαρτυρίες για το πώς άνθρωποι ανά τους αιώνες αγωνίσθηκαν για την αλήθεια, την ευτυχία, την δικαίωση, την σωτηρία, την υγεία.**

Ο άνθρωπος όταν είναι μπροστά στα θραύσματα, στα υπολείμματα ζωής **τα «επενδύει» με τα δικά του βιώματα και αρχίζει ένας εποικοδομητικός «διάλογος» που είναι η καλλιέργεια τεσσάρων διανοητικών δυνατοτήτων:** α) της **αυτοπτικής**, όρος που δανειζόμαστε από την ιατρική (γνωρίζουμε τα στατικά γεγονότα ή τις σχέσεις που εμφανίζονται αμέσως με την απλή επιθεώρηση του αντικειμένου που εξετάζουμε) · β) της **κρυπτοριστικής** (ανακάλυψη σταδιακά του κρυμμένου) · γ) της **τροπονομικής** (συνθετική μελέτη και σύνδεση των μεταβολών στη ζωή και στην εξέλιξη αυτού που εξετάζουμε, ώστε να αναγάγουμε ό,τι βλέπουμε σε νόμους που διέπουν την ζωή) · και δ) της **κρυπτολογικής** (εξήγηση πολύπλοκων φαινομένων, ανακάλυψη κρυφών δυνάμεων που γέννησαν ένα φαινόμενο κ.ά.).

Τα νομίσματα, τα μαγειρικά σκεύη, οι ενδυματολογικές συνήθειες, τα γυμνά σώματα των αθλητών στο πλαίσιο του ανωτέρω «διαλόγου», «ξυπνούν» την αισθητηριακή μνήμη (λ.χ. πολύτιμα υλικά, ιδιαίτεροι χώροι εξουσίας, συναλλαγών, ψυχαγωγίας και υγιεινής, μυρωδιές, ενδυματολογική απελευθέρωση, μόδα, περιέργεια για τις σωματικές αντοχές και επιδόσεις σε αγωνιστικές δοκιμασίες κ.ά.)

Η **γνωστική αρχαιολογία** επιζητεί την συνεργασία διαφόρων επιστημών, όπως της ανθρωπολογίας, ιατρικής, φυσικής, χημείας, ψυχολογίας, πληροφορικής, μηχανικής,

εθνολογίας, φιλολογίας, θεολογίας, και πολύ ειδικών λ.χ. της αιγυπτιακής, για να επανασυνθέσει τα μέρη ενός όλου χαμένου, κατεστραμμένου. Τα μέρη, τα θραύσματα, τα υπολείμματα υλικής ζωής, συνιστούν λόγους αποκαλυπτικούς της φυσιογνωμίας των όντων που τα χειρίστηκαν. Πρώτα προκαλείται ο ερεθισμός των αισθήσεων και κατόπιν διεγείρεται η φαντασία και οι νοητικές αντανάκλαστικές δυνάμεις του παρατηρητού. Το αντικείμενο, η πληροφορία που μας έρχεται από το βάθος των αιώνων, αποκτούν στα «μάτια» του υποκειμένου που τα εξετάζει υπόσταση, αξία γνωσιακή και συναισθηματική : Υποστηρίζουν τον ιστορικό και τον μουσειακό εκλεκτικισμό που ευνοεί την σημασιολογία του συγκεκριμένου, της διάρκειας, της ασυνέχειας, δηλαδή την ανασύνθεση ενός «όλου»(λ.χ. προσώπου, κτίσματος, σκεύους κ.ά.), όπως η επιστημονική έρευνα βοηθεί να γίνει. Η μουσειακή εμπειρία των θραυσμάτων και των διαδικασιών «επανορθώσεως» τους θεωρείται θεατρική αναμορφωτική και αυτοσκοπική δραματουργία. Ως παρατηρητές βλέπουμε την ίδια την ζωή <μας>, ή ό,τι ποθούμε να ζήσουμε (ως ψευδαισθήσεις), διαμεσολαβούμε και «εισάγουμε» άλλα αντικείμενα, άλλες λειτουργίες συμπληρωματικές με επινοημένες τεχνικές (ιστορικές πληροφορίες, digital images) ώστε να ενσωματώσουμε το μέρος, το θραύσμα στην καθολική ζωή. **Πάντα ως υποκείμενα αγωνιούμε για το «όλο», την καθολική αλήθεια, τις διαχρονικές αξίες, όχι αφηρημένα, αλλά επιθυμούμε να ενσωματώσουμε αποσπασματικές γνώσεις σε γνωστικά δεδομένα που συνεχώς τα εμπλουτίζουμε με πολλούς και διαφορετικούς τρόπους.**

Λέξεις που επανέρχονται, γιατί αφορούν στην αισθητικότητα (Πώς αισθανόμαστε και συναισθανόμαστε τον κόσμο) και συντελούν στον «διάλογο» και στην ενσωμάτωση, όπως τα περιγράψαμε ανωτέρω είναι: **έκθεση**(=πανοπτικός: είναι το μοντέλο ασκήσεως των αισθήσεων (Bentham, Foucault κ.ά.)), **χρονολογικές σειρές**(=συνείδηση των άπειρων στιγμών που δυνάμεθα να ζωντανέψουμε με συναφή εκθέματα, λογοτεχνική παραγωγή, έμπνευση για άλλες τέχνες κ.ά.), **το πρωτότυπο και η διασπορά του, σημάδια ζωής και ενέργειας** (γυμνά αγάλματα ή σώματα με ιδιαίτερες ενδυματολογικές επιλογές, συμπλέγματα σωμάτων), **ο κανόνας** (κωδικοποίηση χαρακτηριστικών λ.χ. τέλειου τύπου αθλητή, όπως είναι ο «κανών» του *Δορυφόρου* του Πολυκλείτου, Γλυπτοθήκη Μονάχου κ.α.), **οι θησαυροί** (πολύτιμα αντικείμενα και νομίσματα που από την αρχαιότητα φυλάσσονταν σε ιερούς τόπους, περιοχές που είχαν ασυλία από επιδρομές, όπως η Ιερή Ήλις), **η Περίοδος** («κύκλοι» εορτών, αγώνων, θυσιών, ολυμπιακής εκχειρίας, βραβεύσεως), **όρκος** (ο Πausanias, *Ελλάδος Περιήγησις*, V. 24. 9, αναφέρεται στον Όρκιο Δία που τιμωρεί κάθε παραβάτη όρκου), **Μαραθώνιος, ευθύμαχος** (τίμιος αγωνιστής, όπως ο Διαγόρας ο Ρόδιος, για τον οποίο συνέθεσε ποίημα ο νεότερος ποιητής Στέφανος Δάφνης), **στάδιο** (μέτρο αποστάσεως ίσο προς 183 μέτρα), **συλλέκτης** (τροφών κ. ά.), **μυθολογία** (μεταφορά, σημειολογία, σκηνογραφία, αναπαράσταση, **συμβολισμοί, υπαίθρια αρχαία=ζωγραφικοί και χαρακτικοί στους βράχους**).

Στους τρόπους αναπαραστάσεως του ιερού, του έρωτα, της νίκης, της ανάγκης, της υγείας, της νεότητος, της εργασίας, των συναλλαγών, της ικεσίας, της εξουσίας, της χαράς, της λύπης, της γεννήσεως, του θανάτου, της αθανασίας κυριαρχεί **ΤΟ ΣΩΜΑ, Η ΣΩΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ Η ΑΠΕΙΚΟΝΙΣΗ ΤΗΣ**. Οι Έλληνες κατά το πρώτο μισό του 5^{ου} αι. π.Χ. τελειοποίησαν την οργανική αναπαράσταση του ανθρωπίνου σώματος. Οι Ευφρόνιος, Ευθυμίδης, Δούρις, Κλεοφράδης, Μύσσων κ.ά. συνετέλεσαν στην ολοκλήρωση της ανθρώπινης εκφράσεως στα αγγεία(ερυθρόμορφη τεχνική).

Η μελέτη του σώματος συνδέεται με την γνώση διαδικτυωμένων ενεργειών σε όλο το σώμα της κοινωνίας και της ιστορικής πορείας της. Πώς;

Οι ιστορικές και ανθρωπολογικές αναλύσεις των σωματικών κινήσεων που αφορούν στην απόδοση και έκφραση αφ'ενός θρησκευτικών, κοινωνικών, πολιτικών οικονομικών ιδεών, αφ'ετέρου ιδιοσυγκρασιακών ποιοτήτων του ατόμου. Ο Μ. Foucault απέδειξε ότι με τις σωματικές κινήσεις δραματοποιούνται όλες οι **αναμετρήσεις** του ατόμου με τις κοσμικές δυνάμεις και εκφράζονται οι τάσεις «ενσωματώσεων» των ατομικών επιλογών και ιδιομορφιών στο στενότερο και ευρύτερο κοινωνικό σώμα.

Από την πρωτογεωμετρική τέχνη (1050-900 π.Χ.) τα αγγεία (αμφορείς, υδρίες, οινοχόες, λήκυθοι) στα οποία φύλασσαν προϊόντα και φαγώσιμα, απόκτησαν «πόδι», «κοιλιά», «ώμο», λαιμό και «χειλος», δηλαδή η κατασκευαστική τέχνη «πειθάρχησε» σε δημιουργικές αρχές και σε σχήματα της φύσεως. Κατά την γεωμετρική περίοδο η διακόσμηση των αγγείων αναδεικνύει «σώματα» με μέρη που λειτουργούν όπως μια αντιστικτική μουσική αρμονία: ευλύγιστες μορφές που αναπαριστούν κρυφές ή θεϊκές δυνάμεις της ζωής, υποδηλώνουν ανθρώπινες πράξεις, οι οποίες αποκωδικοποιούνται και κατανοούνται με την φαντασία και με συγκριτικές μελέτες γίνονται αναλογικοί συλλογισμοί που δίνουν «οπτικές γωνίες» για να ερμηνευθούν καθολικές αξίες του πολιτισμού των ανθρώπων εν γένει.

Ως παράδειγμα αναφέρουμε το εξής: Στις κρητομυκηναϊκές παραστάσεις η κυριαρχία των γυναικείων μορφών φανερώνει κοινωνικές μεταβολές. Όμως παρατηρείται στον «γεωμετρικό άνθρωπο» η τάση να αποδίδεται **αυτόνομα** κάθε μορφή (γυναίκα με πέπλο, πολεμιστής, ιππέας, άλογο) που εκφράζει μια ξεχωριστή, ηρωική, αγωνιστική μορφή που σφύζει από **εσωτερική ζωή**. Αργότερα στους αθηναϊκούς αμφορείς διαπιστώνεται η απόδοση των στάσεων και των κινήσεων του ανθρωπίνου σώματος σε σκηνές παλαίστρας, συμποσίων, τελετών, η προσοχή της κόμμωσης, η διαγραφή των μυών, των μαστών κ.ά. Η γέννηση της δημοκρατίας και της φιλοσοφίας **εμψυχώνει τα σώματα με μυστική ζωή που την αισθανόμεθα σήμερα ως αφύπνιση του έλλογου όντος που ατενίζει με αυτοπεποίθηση τον κόσμο (τα γλυπτά του Πραξιτέλους και του Λυσίππου, η ζωγραφική του Πολύγνωτου).** Ανακαλύπτουμε με την διαδικασία που περιγράψαμε την πνευματικότητα της ύλης που σημαίνει την μετάδοση της επιθυμίας να γνωρίσουμε ό,τι συμβολίζει την **ισορροπία και την αρμονία των μορφών της ζωής διαχρονικώς (οι**

δαιμονικές υποστάσεις, όπως οι θεοί που συνδιαλέγονται με τους ανθρώπους και οι μούσες, οι καρποί και τα ζώα, τα ιερά ονόματα, κ.ά.).

Στην τεχνοκρατούμενη εποχή μας οι άνθρωποι πρέπει να επανεξετάσουν μεθοδικά την πολιτιστική κληρονομιά και με την κατάλληλη τεχνογνωσία να την συντηρήσουν και να την προστατεύσουν. Η μέριμνα αυτή αφορά τόσο στις εφορμογές της τεχνολογίας, όσο και στα περιβαλλοντικά προβλήματα. Η προσπάθεια αυτή θεωρείται ως μια πολυεπιστημονική επέμβαση. Κορυφαίοι επιστήμονες συντήρησης και αναπαραγωγής της παγκόσμιας κληρονομιάς με σκοπό την διάδοση και την γνώση πανανθρώπινων αξιών μελέτησαν και εφάρμοσαν την τεχνική των αισθητηρίων για να απομακρύνουν πτηνά που καταστρέφουν με τα βακτήρια των περιττωμάτων τους τα μνημεία, να επεξεργασθούν εικόνες, να ελέγξουν τις επιπτώσεις της ρύπανσης, να προβούν σε ιδιαίτερο καθαρισμό των μνημείων, να επανασυνδέσουν θραύσματα και να αποδώσουν τους χρωματισμούς που εξαφανίσθηκαν. Συναφή προς την τεχνική των αισθητηρίων είναι μελέτες του μικροκλίματος, η επιλογή στερεωτικών υλικών, οι μικροαναλυτικές επεμβάσεις, η χρήση λέιζερ κ.ά.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τόμ. Β΄, Κεφάλαια για την Γεωμετρική και Αρχαϊκή Τέχνη και Γ2 Κεφ. Κλασική Τέχνη.

Ισοκράτους, *Πανηγυρικός*.

Ειδικότερα θέματα στο *ΜΟΥΣΕΙΟ*, ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ ΜΟΥΣΕΙΑΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ ΤΟΥ ΠΑΝ/ΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ.

Susan Buck-Morss, *The Dialectics of Seeing: Walter Benjamin and the Arcades Project*. MIT Press, 1989.

Σερεμετάκη Κ. Ν. *Διασχίζοντας το Σώμα: Πολιτισμός, Ιστορία, και Φύλο στην Ελλάδα*. Αθήνα, «Νέα Σύνορα» -Α.Α. Λιβάνη, 2008².

Λεξικόν της Φιλοσοφίας, Α. Lalande, μετάφρ. Ε. Φικιώρης, Πάπυρος, χ.χ.

Δρ Ελένη ΜΑΡΓΑΡΙΤΟΥ-ΑΝΔΡΙΑΝΕΣΗ

